

Η ένταξη της Νέας Ιστορίας στο σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας κατεύθυνσης στην Γ' Λυκείου

Μαρία Σταθοπούλου
Φιλολόγος, MSc Επιστήμες Αγωγής, ΕΚΠΑ
mstath33@gmail.com

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρακάτω έρευνα εξετάζει το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας στη Γ' Λυκείου κατεύθυνσης ως προς την ένταξή του στο επιστημολογικό παράδειγμα της Νέας Ιστορίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν αφορούν στο κατά πόσο το σχολικό εγχειρίδιο ενσωματώνει στις γραπτές πηγές του πολλές και διαφορετικές οπτικές διάφορων κοινωνικών ομάδων που συνήθως περιθωριοποιούνται στην ιστορική αφήγηση, όπως οι γυναίκες, οι πρόσφυγες, και άλλες ομάδες, δηλαδή αν ανταποκρίνεται στη λεγόμενη πολυπρισματική προσέγγιση. Σε συνδυασμό με το παραπάνω ερευνητικό ερώτημα, κρίθηκε απαραίτητο να εξεταστεί ο ρόλος των πηγών σε σχέση με την ιστορική αφήγηση, ώστε να διαπιστωθεί σε ποιον βαθμό την επιβεβαιώνουν ή την αντικρούουν, προβάλλοντας ίσως απόψεις που δε συμβαδίζουν με τη δεύτερη. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου θεωρήθηκε ως η κατάλληλη ερευνητική μέθοδος για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας και έτσι διαμορφώθηκε ένα σύστημα κατηγοριών, που ανταποκρίνεται στον σκοπό της έρευνας. Από την ανάλυση, διαπιστώθηκε ότι το σχολικό εγχειρίδιο παρουσιάζει χαρακτηριστικά της Νέας Ιστορίας, αλλά η παραδοσιακή υπερισχύει κατά κύριο λόγο σε όλα τα δομικά στοιχεία του. Αποτέλεσμα είναι το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας να προσεγγίζει περισσότερο το παραδοσιακό ιστοριογραφικό παράδειγμα, σε σχέση με το νέο. Παράλληλα, παρατηρήθηκε ότι οι πηγές του επιβεβαιώνουν και συμπληρώνουν την ιστορική αφήγηση, αφού σε ένα μόνο κεφάλαιο του εγχειριδίου ορισμένες μόνο από τις πηγές του προβάλλουν αντιτιθέμενες οπτικές γωνίες για τα ιστορικά γεγονότα.

Λέξεις-κλειδιά: Σχολικό Εγχειρίδιο, Νέα Ιστορία, Πολυπρισματική Προσέγγιση, Πηγές, Οπτική Γωνία.

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν ένα από τα βασικότερα εργαλεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας και έχουν απασχολήσει πολλές έρευνες ήδη από το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Το σχολικό βιβλίο συνιστά ένα από τα πιο διαδεδομένα μέσα μετάδοσης γνώσης που χρησιμοποιούνται σε ευρεία κλίμακα από όλους τους μαθητές. Έτσι, όπως είναι εύλογο επιδρά στους αποδέκτες του, μέσω των λειτουργιών που ασκεί, σε γνωστικό, συναισθηματικό (διαμόρφωση στάσεων, στερεοτύπων, εικόνων εχθρού) και κανονιστικό επίπεδο (Μπονίδης, 2004: 2-3). Παρόλα αυτά, εμφανίστηκε η ανάγκη να βελτιωθεί η δομή και το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων, προκειμένου να εξαλειφθούν οι προκαταλήψεις και οι εικόνες μισαλλοδοξίας απέναντι σε άλλους λαούς. Έτσι, τα σχολικά βιβλία άρχισαν να αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερο ενδιαφέρον από τους ερευνητές, με αποτέλεσμα από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 να σημειώθηκε η μετάβαση της εν λόγω έρευνας από τον πρακτικό – πραγματιστικό προσανατολισμό (αναθεώρηση ή βελτίωση), στην προσπάθεια για θεωρητική θεμελίωση της και για συγκρότηση κατάλληλων ερευνητικών εργαλείων και μεθόδων (Frieztsche, 1992β, όπ. ανάφ. στο Μπονίδης, 2004: 4).

Ένα σημαντικό ζήτημα που τίθεται για τα σχολικά εγχειρίδια είναι το αν βοηθούν τους μαθητές να οικοδομήσουν την ιστορική γνώση μόνοι τους, παρέχοντας τους τα απαραίτητα επιστημονικά εργαλεία. Υπάρχουν αρκετές έρευνες σχετικά με τα σχολικά εγχειρίδια της ιστορίας, που ασχολούνται με τις κοινωνικές και πολιτικές αντιλήψεις που εμπεριέχονται σε αυτά, όπως η εικόνα του «άλλου» και του «εαυτού», τα στερεότυπα που προβάλλουν απέναντι σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, όπως οι γυναίκες και γενικότερα εξετάζουν το ιδεολογικό περιεχόμενό τους. Όμως, εντοπίστηκε μια ανεπάρκεια όσον αφορά την ανταπόκρισή τους στα επιστημολογικά παραδείγματα της ιστορίας, την Παραδοσιακή και τη Νέα. Έτσι, κρίθηκε αναγκαίο να διερευνηθεί στο σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας της Γ Λυκείου κατεύθυνσης, εάν και κατά πόσο αυτό εντάσσεται στη Νέα Ιστορία, αλλά και αν ανταποκρίνεται στη διδακτική στρατηγική της πολυπρισματικότητας, που επιτάσσει την παρουσίαση διαφορετικών οπτικών γωνιών για ένα ιστορικό θέμα.

➤ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στη συγκεκριμένη έρευνα, αντικείμενο αποτελεί το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας της Γ Λυκείου κατεύθυνσης, το οποίο δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερα άλλους ερευνητές, και αυτό ήταν το έναυσμα, ώστε να διερευνηθεί η καταλληλότητα του ως παιδαγωγικό μέσο, με τη βοήθεια των απαραίτητων επιστημονικών ερευνητικών μεθόδων. Έτσι, σχηματίστηκε ένα σύστημα κατηγοριών, με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που επιλέχθηκε, δηλαδή τα επιστημολογικά παραδείγματα της Νέας και της Παραδοσιακής Ιστορίας. Σύμφωνα με αυτές, ταξινομήθηκαν τα μέρη του σχολικού εγχειριδίου, δηλαδή η ιστορική αφήγηση, οι γραπτές πηγές, οι εικόνες, οι πίνακες και οι χάρτες, με σκοπό να διερευνηθεί κατά πόσο ανταποκρίνονται στη Νέα Ιστορία. Επίσης,

ένας βασικός στόχος της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι να εξεταστεί, εάν και σε ποιο βαθμό εντοπίζεται στις γραπτές πηγές του, η καταγραφή πολλών και διαφορετικών απόψεων διάφορων κοινωνικών ομάδων, όπως οι πρόσφυγες, οι γυναίκες κ.ά., οι οποίοι περιθωριοποιούνται συνήθως στην ιστορική αφήγηση των σχολικών εγχειριδίων. Επομένως, είναι σημαντικό μέσω της στρατηγικής της «πολυπρισματικής προσέγγισης», οι μαθητές μπορούν να έρθουν σε επαφή με περισσότερες από μια αφηγήσεις, ώστε να μπορέσουν να διαμορφώσουν τις δικές τους ερμηνείες για τα ιστορικά γεγονότα. Ως εκ τούτου, οι μαθητές θα μπορούν να κατανοήσουν βαθύτερα τις κοινωνίες και τις κοινωνικές ομάδες, αλλά και να συνειδητοποιήσουν ότι ζουν σε μια πολύπλοκη κοινωνία, μέσα στην οποία θα οικοδομήσουν τη δική τους ταυτότητα (Κάβουρα, 2013: 147).

Αναγκαιότητα της ερευνητικής μελέτης

Ένας από τους λόγους που επιλέχθηκε το σχολικό εγχειρίδιο της Γ Λυκείου Κατεύθυνσης της Ιστορίας είναι γιατί δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους ερευνητές, καθώς οι περισσότεροι από αυτούς έχουν εστιάσει στα σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος της Γενικής Παιδείας, διερευνώντας κυρίως τα ιδεολογικά μηνύματα που εμπεριέχονται στο περιεχόμενό τους, όπως την εικόνα του εθνικού «εαυτού» και εθνικού «άλλου», τη σημασία των εικόνων σε αυτά (Παληκίδης, 2007), αλλά και τις καινοτομίες των σχολικών εγχειριδίων υπό το πρίσμα της Παραδοσιακής και Νέας Ιστορίας (Βούρη & Γατσωτής, 2011). Γι' αυτόν τον λόγο, η συγκεκριμένη εργασία φιλοδοξεί να εμπλουτίσει με το δικό της τρόπο αυτήν την ερευνητική πορεία. Εκτός αυτού, είναι σημαντικό ακόμα και για τους μαθητές της Γ Λυκείου, που βρίσκονται στην τελευταία βαθμίδα της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, να διαμορφώσουν μια ολιστική αντίληψη της ιστορικής γνώσης και να αποκτήσουν τις κατάλληλες δεξιότητες, που θα τους βοηθήσουν να ερμηνεύουν την πραγματικότητα μέσα από τη δική τους οπτική γωνία. Έτσι, κρίνεται απαραίτητο να εξεταστεί αν το σχολικό εγχειρίδιο της Γ Λυκείου δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να αποκτήσουν μια διευρυμένη ιστορική οπτική για τα γεγονότα, ώστε να μην καταφεύγουν στη στείρα αποστήθισή τους, κατανοώντας με αυτόν τον τρόπο ότι η Ιστορία είναι αναπόσπαστο στοιχείο της ζωής τους, ανεξάρτητα με την εισαγωγή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Τέλος, το εγχειρίδιο αυτό πραγματεύεται μείζονα ιστορικά ζητήματα, όπως το προσφυγικό ζήτημα, την πολιτική ζωή του τόπου, ζητήματα που απασχολούν και τη σύγχρονη εποχή, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους μαθητές να αντιπαραβάλλουν το παρελθόν με το παρόν τους, και να ερμηνεύουν τα γεγονότα, σύμφωνα με τη δική τους οπτική.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η έρευνα των σχολικών βιβλίων στην Ελλάδα ξεκίνησε από το 1980 με τη δημοσίευση των πρώτων ελληνικών σχετικών με τη θεματική μελετών, η πλειονότητα των οποίων ήταν προϊόν ατομικής προσπάθειας, με ελλιπή θεωρητική θεμελίωση,

με ασαφή σκοποθεσία και αδιευκρίνιστη μεθοδολογία (Μπονίδης, 2004: 38). Οι πρώτες συστηματικές έρευνες του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων διεξήχθησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1970, με την έρευνα της ιδεολογίας των Αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου της Φραγκουδάκη να προηγείται, όπως και αυτή της παρουσίας των γειτονικών εθνών υπό το πρίσμα της Παιδαγωγικής της Ειρήνης, στα βιβλία Ιστορίας του Γυμνασίου του Αχλή το 1983 (Μπονίδης, 2004: 39). Η κύρια θεματολογία των ερευνών για τα σχολικά εγχειρίδια ασχολούνται με την ανίχνευση των στερεοτύπων για το γυναικείο φύλο, άλλες κατατάσσονται στο είδος που ασχολείται με την ύπαρξη στερεοτύπων, προκαταλήψεων και εικόνας του εχθρού που καλλιεργούνται μέσω των σχολικών εγχειριδίων για τους γειτονικούς μας λαούς, ενώ κάποιες από αυτές ασχολούνται με ευρύτερα ζητήματα, όπως την υπογράμμιση των αξιών, των προτύπων και των στάσεων που καλλιεργούνται στα εγχειρίδια (Μπονίδης & Χοντολίδου, 1997: 201). Όμως, τις δυο τελευταίες δεκαετίες έχει αυξηθεί το ενδιαφέρον των σχολικών βιβλίων πανελληνίως, με τους ερευνητές και ερευνήτριες να διερευνούν διάφορες πτυχές στο περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων, όπως η ειρήνη, το φύλο, η ιδεολογία, αξίες και πρότυπα, παιδική ηλικία, εκπαιδευτικός, με διαφορετικές γνωσιοθεωρητικές εκδοχές (π.χ. θετικιστική) και με ποικίλα μεθοδολογικά εργαλεία, όπως ερμηνευτική μέθοδο, ποσοτική ή ποιοτική ανάλυση περιεχομένου (Μπονίδης, 2004: 40).

Η έρευνα των σχολικών βιβλίων στην Ελλάδα διανύει την προδρομική ακόμα φάση της, παρά τη σημαντική παραγωγή, που παρουσιάζεται στον ερευνητικό χώρο τα τελευταία χρόνια (Μπονίδης, 2004: 41). Οι περισσότερες έρευνες, όπως διαπιστώθηκε, εστιάζουν περισσότερο σε θέματα του «εθνικού εαυτού» και του εθνικού άλλου τόσο σε Αναγνωστικά, όσο και σε σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας, αφήνοντας όμως το περιθώριο να διερευνηθούν και άλλα βιβλία Ιστορίας, που έχουν παραγκωνιστεί, όπως το βιβλίο κατεύθυνσης της Ιστορίας της Γ Λυκείου. Οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί μέχρι στιγμής, όπως αυτή της Βαζούρα (2014), ασχολείται με τα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας της Γενικής παιδείας της Γ Λυκείου τη χρονολογία 2002-2009, χρησιμοποιώντας ποσοτική και ποιοτική ανάλυση, θέλοντας να αναδείξει τη σχέση της σημειωτικής με την Ιστορία, δηλαδή την ανάλυση των δύο σχολικών εγχειριδίων της Ιστορίας της Γ Λυκείου Γενικής Παιδείας (2007) και (2002) και τον εντοπισμό των στοιχείων του πολιτισμού μέσα σε δύο σημειωτικά συστήματα, γλώσσα και εικόνα (Βαζούρα, 2014: 26). Μέσα από αυτήν την έρευνα, διαπιστώθηκε ότι ο πολιτισμός μπορεί να συμβάλλει στην αναμόρφωση της διδασκαλίας του μαθήματος της ιστορίας, καθώς στα δυο σχολικά εγχειρίδια, ο πολιτισμός έχει κυρίαρχη παρουσία και στο κείμενο και στις εικόνες. Μια ακόμη σημαντική έρευνα είναι της Βούρη και του Γατσωτή (2011), οι οποίοι εξετάζουν τις αδράνειες και τις καινοτομίες στο σχολικό εγχειρίδιο για το μάθημα της Ιστορίας Γενικής παιδείας στη Γ λυκείου, αξιοποιώντας και την ποσοτική και την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Εκεί διαπίστωσαν ότι το βιβλίο της Γ λυκείου της Ιστορίας είναι ένας καθρέφτης των ισχυρών ιδεολογικών και θεσμικών αγκυλώσεων της σχολικής ιστοριογραφίας στην Ελλάδα, καθώς και οι ατεκμηρίωτες πολιτικές εκτιμήσεις των συγγραφέων σε συνδυασμό με την ιδεολογική του μονομέρεια ακυρώνουν τα όποια ανανεωτικά στοιχεία που υπάρχουν στο βιβλίο, τα οποία παραμένουν σε επιφανειακό επίπεδο (Βούρη & Γατσωτή, 2011: 63-64).

➤ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να διερευνηθεί ο βαθμός ενσωμάτωσης του επιστημολογικού παραδείγματος της Νέας Ιστορίας στο σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας στην Γ' Λυκείου θεωρητικής κατεύθυνσης. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα αυτή έχει ως σκοπό να εξετάσει τα δομικά στοιχεία του περιεχομένου του σχολικού εγχειριδίου της Ιστορίας της Γ' λυκείου θεωρητικής κατεύθυνσης, και να διερευνήσει εάν και σε ποιον βαθμό το περιεχόμενο του εγχειριδίου και ο τρόπος που αυτό παρουσιάζεται συνάδει με τις αρχές της Νέας Ιστορίας. Έτσι, μέσα από ερευνητικές μεθόδους και τεχνικές ανάλυσης, που θα αναφερθούν παρακάτω, ερευνάται κατά πόσο το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας της Γ' Λυκείου θεωρητικής κατεύθυνσης περιέχει χαρακτηριστικά της Νέας Ιστορίας στην ιστορική του αφήγηση, όπως και στις πηγές, στις εικόνες, στους πίνακες και τους χάρτες που υπάρχουν σε αυτό και ταυτόχρονα σε ποιον βαθμό ανταποκρίνεται στις αρχές της πολυπρισματικότητας, προϋπόθεση ώστε οι μαθητές να διαμορφώσουν μια ολιστική και πολύπλευρη οπτική για τα ιστορικά γεγονότα που παρουσιάζονται.

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν, τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας διαμορφώθηκαν ως εξής:

- Εάν και σε ποιον βαθμό εμφανίζονται στοιχεία της Νέας Ιστορίας στην ιστορική αφήγηση, στις γραπτές και οπτικές πηγές του σχολικού εγχειριδίου;
- Εάν και σε ποιον βαθμό εντοπίζονται στοιχεία της πολυπρισματικής προσέγγισης ιστορικών γεγονότων στο συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο;
- Ποια είναι τα είδη των ιστορικών πηγών που παρατίθενται στο σχολικό εγχειρίδιο;
- Ποιος φαίνεται να είναι ο ρόλος τους σε σχέση με την επίσημη ιστορική αφήγηση;

Η μέθοδος που θεωρήθηκε καταλληλότερη για την διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας είναι η ανάλυση περιεχομένου (content analysis). Είναι μια ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, για την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων, τόσο ως ποσοτική, όσο και ποιοτική, αλλά και ως μεικτή μέθοδος ανάλυσης (Μπονίδης, 2016: 1). Η συγκεκριμένη μέθοδος έχει χρησιμοποιηθεί στην ανάλυση γραπτών κειμένων, όπως βιβλίων, περιοδικών, στην επεξεργασία προφορικού λόγου, όπως για παράδειγμα σε συνεντεύξεις, αλλά και σε δεδομένα που συλλέγονται από την παρατήρηση. Στην έρευνα αυτή, αξιοποιήθηκε η μεικτή μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου, η οποία συνδυάζει τεχνικές και από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου, ακολουθώντας μια κυκλική πορεία, δηλαδή αρχή και τέλος της έρευνας γίνεται ποιοτική ανάλυση, ενώ η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιείται με τις τεχνικές της ποσοτικής μεθόδου (Μπονίδης-Χοντολίδου, 1997: 198). Η ανάλυση περιεχομένου «εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους τα θέματα ενός κειμένου γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης και τη συχνότητα εμφάνισής τους. Η αναζήτηση των θεμάτων γίνεται στη βάση προκαθορισμένων ερωτημάτων ή συστήματος κατηγοριών» (Τσιώλης, 2015: 8). Γι' αυτόν τον λόγο, επιλέχθηκε ως η πιο κατάλληλη

μέθοδος για τη διεξαγωγή της έρευνας του σχολικού εγχειριδίου της Γ΄ Λυκείου Κατεύθυνσης.

Επομένως, η πορεία της ερευνητικής διαδικασίας έχει ως εξής: αφού έχει καθοριστεί το υπό έρευνα υλικό, δηλαδή το σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας της Γ΄ Λυκείου κατεύθυνσης και έχουν αναλυθεί οι συνθήκες διαμόρφωσης του και τα τυπικά χαρακτηριστικά του, είναι απαραίτητο να καθοριστεί το ερευνητικό παράδειγμα με το οποίο θα πραγματοποιηθεί η έρευνα. Ο Mayring, ο οποίος συνέθεσε ένα μεθοδολογικό παράδειγμα ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, το οποίο περιλαμβάνει τρία ερευνητικά παραδείγματα, τη συγκεφαλαίωση, την εξήγηση¹ και τη δόμηση (Μπονίδης, 2004: 99). Το ερευνητικό παράδειγμα που θα ακολουθηθεί για αυτήν την έρευνα είναι η δόμηση περιεχομένου, η οποία αποβλέπει στην κατάδειξη συγκεκριμένων πτυχών του υλικού, αλλά και στην αξιολόγησή του με βάση ορισμένα κριτήρια (Μπονίδης, 2004: 99). Αρχικά, για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας, είναι απαραίτητο να καθοριστούν οι τεχνικές ανάλυσης και ο τρόπος, με τον οποίο θα προσεγγιστεί το σχολικό εγχειρίδιο. Έτσι, αφού οριστούν οι μονάδες ανάλυσης, ο ερευνητής θα αποδελτιώσει τις σχετικές με το θέμα αναφορές και θα τις κατηγοριοποιήσει, βάσει του συστήματος κατηγοριών, που έχει συγκροτήσει. Αυτό το σύστημα κατηγοριών, που έχει σχηματιστεί με γνώμονα το θεωρητικό πλαίσιο που έχει θέσει ο ερευνητής, θα βοηθήσει, ώστε να ταξινομηθούν οι αναφορές του σχολικού εγχειριδίου και ταυτόχρονα θα αναπροσαρμοστεί, αν χρειαστεί, προκειμένου να ταιριάζει στα δεδομένα του ερευνώμενου εγχειριδίου. Στη συνέχεια, θα γίνει η επεξεργασία και η αποδελτίωση των χωρίων που έχουν καταγραφεί με βάση την τεχνική της δόμησης περιεχομένου, η οποία έχει ως στόχο «τον εντοπισμό συγκεκριμένων θεμάτων, περιεχομένων και όψεων στο υπό έρευνα υλικό και η σύνοψή τους» (Μπονίδης, 2004: 129). Επομένως, αφού αποδελτιωθούν οι αναφορές του σχολικού βιβλίου, που σχετίζονται με το θέμα της έρευνας, θα περιγραφεί το υλικό μέσω της παράφρασης κατά κατηγορία, ώστε να γίνει η αναπαράσταση του σε μακρο-επίπεδο (Μπονίδης, 2004: 129).

1. Η συγκεφαλαίωση είναι η ανεύρεση των ουσιαστικών μηνυμάτων του περιεχομένου του ερευνώμενου υλικού μέσω μιας αφαιρετικής διαδικασίας, η οποία οδηγεί στην μείωση του ερευνώμενου υλικού και η παραγωγή ενός προϊόντος, που θα παρέχει μια γενική εικόνα του υλικού (Μπονίδης, 2004: 99).

Η εξήγηση είναι η ερευνητική διαδικασία που έχει ως στόχο να διευρύνει την κατανόηση συγκεκριμένων σημείων του κειμένου (εννοιών, προτάσεων) που δημιουργούν αοριστία και αμφιβολία, ώστε να τα διαφωτίσει και να τα αποσαφηνίσει, αντλώντας επιπρόσθετο υλικό από το συγκεκριμένο (Μπονίδης, 2004: 99).

➤ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ, ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Ιστορική αφήγηση

Η ιστορική αφήγηση του εγχειριδίου καταλαμβάνει 232 σελίδες, από τις 260 της συνολικής έκτασης του σχολικού βιβλίου και αποτελεί αναπόσπαστο δομικό στοιχείο αυτού. Έτσι, κρίνεται απαραίτητο να διαπιστωθεί αν τείνει προς την Παραδοσιακή ή τη Νέα Ιστορία. Η Νέα Ιστορία έχει διαχωριστεί σε τρεις θεματικές κατηγορίες: την Κοινωνία, την Οικονομία και τον Πολιτισμό-Τέχνη. Όμως τα όρια των θεμάτων Κοινωνία και Οικονομία πολλές φορές δεν είναι σαφή στην αφήγηση και γι' αυτόν τον λόγο θα αντιμετωπίζονται ως ενιαία θεματική κατηγορία. Η Παραδοσιακή Ιστορία διακρίνεται στις κατηγορίες: Πολιτική-Διπλωματία, Στρατιωτικά γεγονότα και Πολιτικές προσωπικότητες. Όπως παρατηρήθηκε στην ερευνητική διαδικασία, έχουν κατηγοριοποιηθεί όλα τα κεφάλαια του σχολικού εγχειριδίου ανάλογα με το περιεχόμενο των σελίδων τους και διαπιστώθηκε ότι η Νέα Ιστορία καταλαμβάνει συνολικά 104 σελίδες, σε αντίθεση με την Παραδοσιακή Ιστορία που καταλαμβάνει 124. Επομένως, είναι φανερό ότι η διαφορά μεταξύ των δυο ιστοριογραφικών τάσεων είναι αρκετά μικρή (20 σελίδες), γεγονός που καθιστά ισορροπημένη την κατανομή των θεμάτων στο σχολικό εγχειρίδιο.

Οι επικρατέστερες κατηγορίες στην ιστορική αφήγηση είναι η *Πολιτική-Διπλωματία* με 49%, ενώ ακολουθεί η *Οικονομία-Κοινωνία* με 43% και ακολουθούν οι κατηγορίες *Στρατιωτικά γεγονότα* και *Πολιτισμός-Τέχνη* έχουν τα μικρότερα ποσοστά, της τάξεως των 5% και 3% αντίστοιχα. Έτσι, το κεφάλαιο με τις περισσότερες σελίδες στην *Κοινωνία-Οικονομία*, είναι η «*Αγροτική οικονομία στην αστικοποίηση*», καθώς περιλαμβάνει στο μεγαλύτερο ποσοστό των σελίδων του (41 από τις 43 σελίδες) θέματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας. Αυτό φαίνεται από τις περισσότερες υποενότητες του, οι οποίες ασχολούνται με ζητήματα, όπως τον πληθυσμό και τις μετακινήσεις μέσα και έξω από την Ελλάδα (1.α και 1.β), αλλά και το εμπόριο και την ναυτιλία (B.1 και B.2). Από την άλλη, η κατηγορία *Πολιτισμός- Τέχνη* είναι αρκετά υποβαθμισμένη σε αυτό σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας και αυτό αποδεικνύεται περίτρανα από τις ελάχιστες σελίδες που καταλαμβάνει σε αυτό. Το κεφάλαιο του «*Παρευξείνιου Ελληνισμού*» είναι το μόνο που έχει 6 σελίδες που αφορούν τον Πολιτισμό, και αφορούν κυρίως τη συμβολή των προσφύγων στη «δημιουργία ενός νέου ελληνικού πνεύματος» (Θέματα Νεοελληνικής ιστορίας: 258). Το κεφάλαιο «το Προσφυγικό Ζήτημα στην Ελλάδα» εντοπίστηκε ακόμη, μόνο μια μικρή παράγραφος 11 γραμμών, όπου περιγράφεται με συνοπτικό τρόπο η συμβολή των προσφύγων στη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας των Ελλήνων (σ. 169 ενότητα δ. Πολιτισμός).

Η παραδοσιακή Ιστορία, από την άλλη, έχει ως βασικό χαρακτηριστικό ότι το περιεχόμενο της αφορά κατά κόρον πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα και ταυτόχρονα εστιάζει σε σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες, με επίκεντρο το έργο και τις δράσεις τους. Το κεφάλαιο, με τις περισσότερες σελίδες στην κατηγορία Πολιτική-Διπλωματία είναι «Η Διαμόρφωση και η λειτουργία των πολιτικών κομμάτων στην

Ελλάδα», η οποία ασχολείται με ζητήματα όπως η συγκρότηση των πρώτων ελληνικών κομμάτων κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, τα συντάγματα του 1844 και του 1864, η πολιτική διακυβέρνησης του Ελευθέριου Βενιζέλου κ.ά. Από την άλλη, τα πολιτικά πρόσωπα καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος της ιστορικής αφήγησης και έτσι κρίθηκε απαραίτητο να εντοπιστεί, αν κάποιες προσωπικότητες προβάλλονται περισσότερο από κάποιες άλλες και τι ποσοστό κατέχουν σε αυτήν. Επομένως, στην κατηγορία Πολιτικές προσωπικότητες, η ποσοτική καταγραφή ανέδειξε ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν πρώτος σε αναφορές, με 81 τυπογραφικές αράδες να αφιερώνονται για εκείνον στην ιστορική αφήγηση, ενώ στη συνέχεια ακολουθεί ο Ιωάννης Καποδίστριας με 50 και ο Χαρίλαος Τρικούπης με τον Ιωάννη Κωλέττη με 23 αράδες. Διαφαίνεται, λοιπόν, μια σαφής προτίμηση των συγγραφέων στο πρόσωπο του Βενιζέλου, ο οποίος αναμφισβήτητα υπήρξε μια κομβική προσωπικότητα για την πολιτική ζωή της χώρας.

Γραπτές πηγές

Οι ιστορικές πηγές αποτελούν ένα βασικό μεθοδολογικό και επιστημολογικό εργαλείο στη Νέα Ιστορία, καθώς οι πληροφορίες που εμπεριέχουν μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να διαμορφώσουν τους δικούς τους ισχυρισμούς για τα γεγονότα του παρελθόντος (Van Drie & Van Boxtel, 2008: 7). Το υλικό που παρέχουν μπορεί να είναι συμπληρωματικό της αφήγησης ή αντιτιθέμενο με αυτήν (Van Drie & Van Boxtel, 2008: 7). Παρόλα αυτά, οι πηγές του σχολικού εγχειριδίου της ιστορίας είναι θεμιτό να εντάσσουν πολλές και διαφορετικές οπτικές στο περιεχόμενο τους και να αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα των γεγονότων. Οι μαθητές, με αυτόν τον τρόπο θα αναπτύξουν την ικανότητά τους να ερμηνεύουν και να αναλύουν τα ιστορικά τεκμήρια, δηλαδή τις πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, προκειμένου να καταλήξουν σε ασφαλή συμπεράσματα για το παρελθόν. Επομένως, η ιστορική γνώση, που χρησιμοποιείται ως εργαλείο «αντανακλά κοινωνικές-κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες και κοινωνικές-πολιτισμικές θεωρίες μάθησης που υποστηρίζουν ότι η γνώση μάλλον κατασκευάζεται ενεργητικά και διαμεσολαβείται από τη χρήση της γλώσσας, παρά μεταφέρεται ή γίνεται δεκτή με παθητικό τρόπο» (Μαμούρα, 2016: 214).

Στο συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο παρατηρήθηκε ότι οι πηγές, κατά κύριο λόγο, συμπληρώνουν ή επιβεβαιώνουν την ιστορική αφήγηση, και έτσι δε δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές να έρθουν σε επαφή με περισσότερες από μια αφηγήσεις για τα ιστορικά γεγονότα, προκειμένου να οικοδομήσουν τις δικές τους ερμηνείες γι' αυτά. Όμως, υπάρχουν ορισμένες πηγές, στις οποίες προβάλλονται οι απόψεις διάφορων κοινωνικών ομάδων, όπως των γυναικών, των προσφύγων και άλλων, οι οποίες πιθανόν να μην αναφέρονται στην κύρια αφήγηση, ώστε να φωτίζονται και τα «σκοτεινά σημεία» της Ιστορίας (Stradling, 2003). Αυτές εμφανίζονται στο κεφάλαιο του «Προσφυγικού Ζητήματος», στο οποίο εντοπίζονται γραπτές πηγές, οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετικές ή και αντιτιθέμενες μεταξύ τους οπτικές γωνίες, εμπλουτίζοντας έτσι την κύρια αφήγηση. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τρία

ζεύγη πηγών, το ένα εντοπίζεται στις σελίδες 148-149 (πηγές 10 και 11), οι οποίες περιγράφουν δυο προσωπικές μαρτυρίες γυναικών προσφύγων, οι οποίες έζησαν τα ιστορικά γεγονότα και τα περιγράφουν από τη δική τους πλευρά η καθεμία. Το δεύτερο ζεύγος, είναι στις σελίδες 118-119, όπου πρόκειται για δυο επιστολές που στάλθηκαν προς την Κυβέρνηση, εκ των οποίων η μια ανήκει στους πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην Αίγινα μετά τη μετακίνησή τους και η άλλη στους κάτοικους της Αίγινας. Σε αυτές προβάλλονται δυο διαφορετικές οπτικές γωνίες, η οπτική των προσφύγων και η οπτική των ντόπιων, οι οποίες αντιτίθενται εντελώς η μία στην άλλη, παρουσιάζοντας δύο διαφορετικές εκδοχές για τη σχέση μεταξύ ντόπιων και προσφύγων. Το τρίτο και τελευταίο ζεύγος πηγών είναι στις σελίδες 132-133, όπου πραγματεύεται τη διαμάχη αυτόχθονων-ετερόχθονων σε πολιτικό επίπεδο, καθώς και τα δικαιώματα που είχαν οι πρόσφυγες στα δημόσια αξιώματα. Έτσι, παρατίθενται δύο επιστολές, η μία ενός ετερόχθονα και η άλλη ενός αυτόχθονα, στις οποίες διατυπώνονται οι απόψεις τους σχετικά με τη συμμετοχή ή όχι των προσφύγων στα κοινά και στην πολιτική ζωή του τόπου.

Όσον αφορά την κατηγοριοποίηση των πηγών, παρατηρήθηκε ότι οι 57 από τις 78 πηγές που βρίσκονται συνολικά στο σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας είναι πρωτογενείς, ενώ οι υπόλοιπες 21 είναι δευτερογενείς. Το 55% των πηγών ανήκει στην κατηγορία της Πολιτικής- Διπλωματίας, το 41% στην Κοινωνία-Οικονομία και το 4% κατέχουν τα Στρατιωτικά γεγονότα. Έτσι, συμπεραίνεται ότι το 59% των πηγών ρέπουν προς την Παραδοσιακή ιστορία, με το κεφάλαιο «η Διαμόρφωση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα» να έχει το μεγαλύτερο ποσοστό των πηγών της στην Πολιτική-Διπλωματία. Η πλειοψηφία των γραπτών πηγών του ασχολείται με τα πολιτικά ζητήματα, αφού αποτελούν είτε άρθρα από συντάγματα, αποσπάσματα από ψηφίσματα του λαού και ομιλίες πολιτικών, είτε είναι δευτερογενείς πηγές που αναλύουν και διασαφηνίζουν ιστορικές έννοιες πολιτικού περιεχομένου, όπως τα κόμματα, η διαδικασία της ψηφοφορίας και άλλα.

Τα Στρατιωτικά γεγονότα είναι άλλη μια κατηγορία της Παραδοσιακής ιστορίας, η οποία κατέχει μικρό μέρος των πηγών. Συγκεκριμένα, καταλαμβάνει μόνο το 4% αυτών και έτσι βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις των θεμάτων που ασχολούνται οι πηγές. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι μόνο ένα κεφάλαιο του σχολικού εγχειριδίου κατεύθυνσης διαπιστώθηκε ότι διαθέτει πηγές που αφορούν τα *Στρατιωτικά γεγονότα* και είναι το «Κρητικό Ζήτημα», οι οποίες πραγματεύονται ζητήματα που σχετίζονται με τις επαναστάσεις που έλαβαν μέρος στην Κρήτη.

Επίσης, η κατηγορία της Κοινωνίας-Οικονομίας, που υπάγεται στην Νέα Ιστορία, η οποία καταλαμβάνει το 41% των πηγών, εντοπίζεται κυρίως στο κεφάλαιο του «Προσφυγικού Ζητήματος». Οι περισσότερες από αυτές που υπάγονται στην κατηγορία αυτή, αποτελούν αυτούσιες μαρτυρίες προσφύγων που καταθέτουν τις προσωπικές τους εμπειρίες και βιώματα μετά την εκδίωξή τους από τις πατρίδες τους, και μεταξύ αυτών περιγράφουν και τις σχέσεις τους με τους γηγενείς των περιοχών, που εγκαθίσταντο κάθε φορά.

Εικόνες, πίνακες και χάρτες

Η εικονογράφηση είναι ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο που εντάσσεται στο σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας, το οποίο ανταποκρίνεται σε ορισμένες λειτουργίες. Αρχικά, οι εικόνες ενισχύουν τα κίνητρα μάθησης και την κριτική σκέψη των μαθητών, καθώς μαθαίνουν να αξιολογούν το περιεχόμενο της εικόνας σε σχέση με το θέμα που απεικονίζουν. Επίσης, συμβάλλει στη δημιουργία της ενσυναίσθησης στους μαθητές σχετικά με το παρελθόν, αφού οι εικόνες στα σχολικά εγχειρίδια ανανακλούν τις αντιλήψεις των ανθρώπων εκείνης της εποχής, σχετικά με τα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στα παιδιά να κατανοήσουν τα ιστορικά γεγονότα από πολλές πλευρές και να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη άποψη για αυτά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ευαισθητοποιούνται σχετικά με τις κοινωνικές εκφάνσεις της ιστορίας (Παληκίδης, 2008: 322, όπ. ανάφ στο Μαξούρης, 2008), αφού η εικόνα είναι ένα μέσο επίκλησης στο συναίσθημα των μαθητών και καθιστά πιο άμεση και παραστατική τη διδασκαλία της ιστορίας. Στην Παραδοσιακή ιστορία, οι εικόνες απεικονίζουν κυρίως σημαντικά ιστορικά πρόσωπα και τη συνεισφορά τους σε στρατιωτικά και πολιτικά ζητήματα, σε αντίθεση με τη Νέα Ιστορία, η οποία προάγει τα κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής φύσεως ζητήματα. Με αυτόν τον τρόπο, με τη συστηματική μελέτη των εικόνων στα σχολικά εγχειρίδια, οι μαθητές εμπλουτίζουν τις οπτικές εμπειρίες τους (Παληκίδης, 2008: 322, όπ. ανάφ. στο Μαξούρης, 2008) και ταυτόχρονα τις χρησιμοποιούν ως εργαλείο οικοδόμησης της ιστορικής γνώσης, προκειμένου να φτάσουν σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τα ιστορικά γεγονότα. Οι εικόνες και άλλου είδους οπτικές πηγές περιέχουν περισσότερες πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα του παρελθόντος σε σχέση με τις γραπτές πηγές, αλλά στο εκπαιδευτικό περιβάλλον οι μαθητές έρχονται αντιμέτωποι κυρίως με τις δεύτερες (Van Drie & Van Boxtel, 2008: 7).

Οι κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται οι εικόνες είναι οι εξής: για τη Νέα Ιστορία είναι η Κοινωνία-Οικονομία και ο Πολιτισμός, ενώ για την παραδοσιακή είναι η Πολιτική-Διπλωματία, τα Στρατιωτικά γεγονότα και οι Προσωπογραφίες, οι οποίες διαμορφώθηκαν στην πορεία της αποδελτίωσης του ερευνώμενου υλικού. Αρχικά, για τη Νέα Ιστορία, η κατηγορία Κοινωνία-Οικονομία κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό στο δομικό στοιχείο των εικόνων με 40%, ενώ ο Πολιτισμός έχει μόνο το 3%. Από την άλλη, για την Παραδοσιακή ιστορία, η κατηγορία Πολιτική-Διπλωματία υπερέχει με 28% στις εικόνες, με τις Προσωπογραφίες να ακολουθούν με 17% και τα Στρατιωτικά γεγονότα με 12%, δείχνοντας την προτίμηση των συγγραφέων να επιλέξουν εικόνες που αντικατοπτρίζουν πτυχές της πολιτικής και στρατιωτικής ζωής. Παρατηρήθηκε ότι οι εικόνες άλλοτε έχουν διακοσμητικό ρόλο και άλλοτε αποτελούν ιστορικά τεκμήρια, ώστε να εκμαιεύουν οι μαθητές πρόσθετες πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα του κάθε κεφαλαίου, προκειμένου να τα κατανοήσουν καλύτερα, όπως συμβαίνει με τις γελοιογραφίες, οι οποίες ανακλούν την οπτική των ανθρώπων της εποχής σχετικά με σοβαρά πολιτικά ζητήματα, όπως η πτώχευση της χώρας το 1893.

Τα δυο τελευταία δομικά στοιχεία που εξετάστηκαν είναι οι πίνακες και οι χάρτες. Οι πίνακες ανήκουν στην κατηγορία δευτερογενών πηγών, καθώς συνιστούν γραφι-

κές αναπαραστάσεις δεδομένων, που έχουν προκύψει από την επεξεργασία πρωτογενούς ιστορικού υλικού (Μαξούρης, 2008: 149, όπ. ανάφ. στο Ανδρέου, 2008). Η σημασία της διδακτικής αξιοποίησης του συγκεκριμένου δομικού στοιχείου είναι μεγάλη, καθώς δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να αισθητοποιήσουν, να ταξινομήσουν και να δομήσουν καλύτερα τις αφηρημένες ιστορικές έννοιες (Μαξούρης, 2008: 149, όπ. ανάφ. στο Ανδρέου, 2008). Αυτό που διαπιστώθηκε είναι ότι οι πίνακες είναι το μόνο δομικό στοιχείο που κατατάσσεται εξ' ολοκλήρου στη Νέα Ιστορία και περιλαμβάνει στοιχεία της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας.

Οι χάρτες αποτελούν επίσης ένα στοιχείο του σχολικού εγχειρίδιου, το οποίο χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, καθώς εκείνοι που εντάσσονται στη Νέα Ιστορία, αισθητοποιούν στον γεωγραφικό χώρο οικονομικά ή κοινωνικά στοιχεία ενός ή περισσότερων κρατών (Μαξούρης, 2008: 138, όπ. ανάφ. στο Ανδρέου, 2008: 138), με σκοπό να διευκολύνουν τον μαθητή να ταξινομήσει και να οργανώσει καλύτερα τις πληροφορίες, που του παρέχει η ιστορική αφήγηση. Αντίθετα, η Παραδοσιακή ιστορία έχει ως στόχο να αναδείξει τη γεωγραφική έκταση ή θέση ενός κράτους μετά την υπογραφή διεθνών συμφωνιών, αλλά και να παρουσιάσει στρατιωτικές και πολεμικές επιχειρήσεις μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών. Αυτό που παρατηρήθηκε είναι ότι οι χάρτες εντάσσονται στην πλειοψηφία τους στην Παραδοσιακή ιστορία και συγκεκριμένα στην κατηγορία Γεωγραφική θέση ή έκταση κρατών, με ποσοστό 72%, ενώ ακολουθεί η Στρατιωτική Ιστορία με ποσοστό 4%.

➤ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παρούσα εργασία επεδίωξε να εξετάσει το σχολικό εγχειρίδιο της ιστορίας στη Γ Λυκείου ως προς τις εξής βασικές παραμέτρους: α) αν εμφανίζουν στοιχεία της Νέας Ιστορίας στα δομικά μέρη τους, όπως στην ιστορική αφήγηση, στις γραπτές και οπτικές πηγές και β) κατά πόσο ανταποκρίνεται στη στρατηγική της πολυπρισματικότητας, κυρίως στις γραπτές πηγές του. Όπως διαπιστώθηκε, το σχολικό εγχειρίδιο πρέπει προς την Παραδοσιακή ιστορία, καθώς τα δομικά στοιχεία του πραγματεύονται κυρίως σημαντικά πολιτικά, στρατιωτικά και διπλωματικά θέματα της περιόδου του 19^{ου} αιώνα. Παρόλα αυτά, η θεματολογία της Νέας Ιστορίας, όπως η οικονομία, η κοινωνία, ο πολιτισμός, είναι εμφανής σε μεγάλο βαθμό στα δομικά μέρη του εγχειρίδιου, όπως τους πίνακες, τις εικόνες, την ιστορική αφήγηση, αλλά αυτό δεν επαρκεί, προκειμένου να ενταχθεί στο νέο είδος σχολικών εγχειριδίων, το οποίο υποστηρίζει την ερευνητική διάθεση των μαθητών για το παρελθόν (Klerides, 2010: 45, όπ. ανάφ. στο Ανδρικογιαννοπούλου, 2014: 22). Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι οι συγγραφείς του συγκεκριμένου σχολικού εγχειρίδιου επέλεξαν πηγές, στις οποίες το περιεχόμενό τους δεν προσέφερε ποικίλες ερμηνείες για τα ιστορικά γεγονότα, ώστε οι μαθητές να τις αξιολογήσουν και να κατανοήσουν από τη δικιά τους σκοπιά το παρελθόν (Klerides, 2010: 45, όπ. ανάφ. στο Ανδρικογιαννοπούλου, 2014: 23).

Εκτός αυτού, το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας, παρότι έχει ενσωματώσει αρκετές πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές στο περιεχόμενό του, δεν προωθεί την παρουσίαση πολλαπλών και αντικρουόμενων πηγών για τα ιστορικά

γεγονότα. Αντίθετα, οι πηγές του είναι συμπληρωματικές της ιστορικής αφήγησης και προσθέτουν παραπάνω πληροφορίες σχετικά με τα ζητήματα, που πραγματεύονται, χωρίς να αφήνουν περιθώριο στους μαθητές να διαμορφώσουν τη δική τους ερμηνεία για αυτά. Επομένως, συμπεραίνεται ότι η πολυπρισματική προσέγγιση δε χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό το συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας, καθώς μόνο στο κεφάλαιο του «Προσφυγικού Ζητήματος», ορισμένες από τις πρωτογενείς πηγές του, παρουσιάζουν την άποψη των αντιτιθέμενων πλευρών διάφορων συγκρουσιακών καταστάσεων, που οι συγγραφείς έχουν επιλέξει να τονίσουν, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της σχέσης ντόπιων και προσφύγων. Όμως, τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας για την εμφάνιση της πολυπρισματικής προσέγγισης στο συγκεκριμένο σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας αφορούν μόνο το δομικό στοιχείο των γραπτών πηγών και γι' αυτό δίνεται το περιθώριο να πραγματοποιηθούν και άλλες έρευνες σχετικά με την ένταξη ή μη της πολυπρισματικότητας στα δομικά στοιχεία του σχολικού εγχειριδίου Ιστορίας της Γ' Λυκείου κατεύθυνσης, όπως για παράδειγμα στην ιστορική αφήγηση, στις εικόνες. Επομένως, η σχολική ιστορία οφείλει να ωθεί τους μαθητές να αντιμετωπίζουν κριτικά τις ιστορικές αφηγήσεις και να διερευνούν τα μέσα και τις πηγές, με τα οποία οι ιστορικοί κατασκευάζουν τις αφηγήσεις που ενσωματώνουν στα σχολικά εγχειρίδια, ώστε να μην τις δέχονται άκριτα, χωρίς πρώτα να τις επεξεργάζονται οι ίδιοι (Seixas & Peck, 2004: 109).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Stradling, R. (2003). *Η πολυπρισματικότητα στη διδασκαλία της ιστορίας: Ένας οδηγός για εκπαιδευτικούς, Συμβούλιο της Ευρώπης* (Μτφ. Δ. Κοκκώνης). Αθήνα: Ξιφαράς.
- Van Drie, J., & Van Boxtel, C. (2008). *Historical Reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students Reasoning about the Past*. 87–110. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s10648-007-9056-1>
- Αλεξανδρόπουλος, Γ. (2014). Ποια ιστορική γνώση είναι σημαντική; Επιστήμη της ιστορίας, Εκπαίδευση και Διεθνείς Οργανισμοί. Στα *Πρακτικά του 7ου Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης με Διεθνή συμμετοχή ποια γνώση έχει την πιο μεγάλη αξία; Ιστορικές - συγκριτικές προσεγγίσεις*, Θεματική: σχολική ιστορία. Συνεδριακό & Πολιτιστικό κέντρο Πανεπιστημίου Πατρών. 1-16.
- Ανδρέου, Α. (2008). *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η Έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Ανδρικογιαννοπούλου, Α. (2014). Από το βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού της Ρεπούση (2006) στο βιβλίο Ιστορίας του Κολιόπουλου (2012). Μια ιστορικο- συγκριτική προσέγγιση. Στα *Πρακτικά του 7ου Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης με Διεθνή συμμετοχή ποια γνώση έχει την πιο μεγάλη αξία; ιστορικές- συγκριτικές προσεγγίσεις*, Θεματική: σχολική ιστορία. Συνεδριακό και Πολιτιστικό κέντρο Πανεπιστημίου Πατρών. 19-30.
- Βούρη, Σ., & Γατσωτής, Π. (2011). Ζητήματα διδασκαλίας της Ιστορίας στην Ελλάδα. Αδράνεις και καινοτομίες. Στο *Σχολικό εγχειρίδιο για το μάθημα «Ιστορία Γενικής Παιδείας» της Γ' Λυκείου (2007). Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Δ. Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 23, 37-68.
- Κάββουρα, Θ. (2013). Η πολυπρισματικότητα στην διδασκαλία της ιστορίας. Στο Ε. Φρυδά-

- κη, Θ. Κάββουρα, Ε. Ε. Μηλίγκου & Μ. Φουντοπούλου (Επιμ.), *Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών, Διδακτική και Διδακτική Άσκηση στο τμήμα Φ.Π.Ψ.* Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών-Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας.
- Μαμούρα, Μ. (2016). Ανάπτυξη του ιστορικού γραμματισμού μεταπτυχιακών φοιτητών στη διάρκεια της πρακτικής τους άσκησης. Ο ρόλος της κοινότητας μάθησης. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση*, 4, 212–225.
- Μαξούρης, Δ. (2008). Η μετατόπιση τη ελληνικής σχολικής ιστοριογραφίας από τη Συμβατική στη Νέα Ιστορία. Στο Α. Ανδρέου (Επιμ.), *Η Διδακτική της Ιστορίας στην Ελλάδα και η Έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας: διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπονίδης, Κ. (2016). Ανάλυση Περιεχομένου: διαδικασία και μοντέλα ανάλυσης. Στο Γ. Πυργιωτάκης & Χρ. Θεοφιλίδης (Επιμ.), *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη*. Αθήνα: Πεδίο. 395–415.
- Μπονίδης, Κ., & Χοντολίδου, Ε. (1997). Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: από την ποσοτική Ανάλυση Περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης- το παράδειγμα της Ελλάδας. Στο Μ. Βάμβουκας & Α. Χουρδάκης (Επιμ.), *Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη- Τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 188–224.
- Παληκίδης, Α. (2007). *Ο ρόλος της εικόνας στα σχολικά εγχειρίδια της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1950-2000): Διδακτική, ιδεολογική και αισθητική λειτουργία των εικόνων* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Εθνικό Αρχείο Τεκμηρίωσης Διδακτορικών Διατριβών.
- Τσιώλης, Γ. (2015). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιωτάκης & Χρ. Θεοφιλίδης (Επιμ.), *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη*. Αθήνα: Πεδίο.